

MÜZE KOLEKSİYONLARININ SERGİLENMEYE HAZIRLANMASINDA KORUMA VE ONARIM UYGULAMALARI: TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ HUKUK MÜZESİ ÖRNEĞİ

CONSERVATION AND RESTORATION PRACTICES IN THE EXHIBITION PREPARATION OF MUSEUM COLLECTIONS: THE CASE OF THE UNION OF TURKISH BAR ASSOCIATION LAW MUSEUM

Öğr. Gör. Dr. Elif Saraç

Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü
arkelifsaraç@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7822-6590

MAKALE GELİŞ TARİHİ: 23 Mayıs 2025 · YAYIMA KABUL TARİHİ: 25 Haziran 2025

Öğr. Gör. Simin Şay

Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü
siminsay@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2421-8560

Öz

Müze koleksiyonlarının konservasyonu, koleksiyonun niteliği ve niceliği, sergilenmesine karar verilen objelerin mevcut korunma durumları, uygulanacak etkin ve önleyici koruma işlemleri, sergi sırasında sürekli bakım gibi süreçlerin birlikte değerlendirilmesini gerektirir. Temel amaç, müzelerdeki farklı malzemelerden üretilmiş, farklı korunma durumlarına sahip kültür varlıklarının koruma açısından güvenli şartlarda ve anlaşılabilir bir düzende sergilenmesini sağlamaktır. Türkiye Barolar Birliği Hukuk Müzesi koleksiyonunda yer alan ve büyük oranda arşiv niteliği taşıyan kâğıt malzeme üzerine üretilmiş objelerin sergilenmeye hazırlanma süreci, disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bu makale, söz konusu süreçte izlenen konservasyon stratejilerini ve uygulanan teknik yöntemleri sistematik olarak ele almayı amaçlamaktadır.

Abstract

The conservation of museum collections requires a comprehensive evaluation of various factors, including the nature and quantity of the collection, the current condition of the objects selected for display, the implementation of effective and preventive conservation measures, and continuous maintenance during the exhibition. The primary goal is to ensure that cultural assets made from different materials and possessing varying states of preservation are exhibited under safe conditions and in an understandable manner. The preparation process for exhibiting objects in the Union of Turkish Bar Association Law Museum collection—most of which are archival in nature and made of paper materials—has been approached through an interdisciplinary perspective. This article aims to systematically address the conservation strategies followed and the technical methods applied during this process.

Anahtar Kelimeler: Konservasyon, Kâğıt objeler, sergileme, Önleyici koruma, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Müzesi.

Key Words: Conservation, Paper objects, Preventive conservation, Exhibition, Union of Turkish Bar Associations Law Museum

GİRİŞ

Ülkemizin ilk ve tek hukuk müzesi olan Türkiye Barolar Birliği Hukuk Müzesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescillenmiştir. Türkiye Barolar Birliği Hukuk Müzesi, Avukat Vedat Ahsen ÇOŞAR'ın Ankara Barosu Başkanlığı döneminde, 21 Aralık 2005 tarihinde Ankara Barosu Eğitim Merkezi'nde açılmıştır. Kuruluş aşamasında küratörlüğünü Avukat Argun BOZKURT üstlenmiştir. Avukat Prof. Dr. Metin FEYZİOĞLU'nun Ankara Barosu, Avukat Vedat Ahsen ÇOŞAR'ın Türkiye Barolar Birliği Başkanlıkları döneminde, 2 Şubat 2012 tarihinde Türkiye Barolar Birliği'ne nakledilerek, 5 Nisan 2012 tarihinde ziyarete açılmıştır. Müze, 6 Haziran - 1 Kasım 2018 tarihleri arasında yenilenmiş; iç dekorasyonu, sergileme teknikleri değiştirilerek ve sergilenecek objeler belirlenerek bugünkü modern görünümüne kavuşmuştur. Eş zamanlı olarak müze koleksiyonunda yer alan diplomaların, ruhsatnamelerin ve çeşitli hukuki belgelerin korunma durumlarının tespiti ve gerekli koruma-onarım çalışmaları Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi tarafından yapılarak sergiye hazır hale getirilmiştir.

Müze koleksiyonunda, düşünce ve uygarlık tarihinin gelişimine paralel olarak hukukun geçirdiği tarihsel dönüşümü görsel olarak yansıtan objeler ve belgeler bulunmaktadır. Envanter, çeşitli dönemlere ait çivi yazısı tabletlerin reproduksiyonları, çeşitli malzemelerden üretilmiş heykeller, hukukçular tarafından kullanılmış ve müzeye bağışlanmış yazı takımları ve daktilolar, diploma ve ruhsatnameler, çeşitli ülkelerin hukuk adamlarının kullandıkları cüppeler, Osmanlı Dönemi hukuk adamlarının kullanmış olduğu çeşitli kıyafet örnekleri, tarihte yer etmiş bazı davalara ait belgeler, Osmanlıca hukuk kitapları, hukukla ilgili kişilere ait fotoğraflar ile antik çağlardan başlayarak günümüze kadarki süreçte hukuk dünyasında görsel bir yolculuk sunmaktadır.

Çalışma, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Müzesi koleksiyonundaki kağıt temelli 123 adet objede gerçekleştirilen, sergi öncesi durum tespitinden, etkin koruma ve sergileme çözümleri de dahil tüm koruma uygulamalarını ele almaktadır.

MÜZEDE GERÇEKLEŞTİRİLEN KORUMA ONARIM ÇALIŞMALARI

Korunma Durum Belirleme Çalışmaları

Müze koleksiyonlarında gerçekleştirilen korunma durum tespit çalışmaları, koleksiyondaki objelerin mevcut durumunu inceleyerek korunma seviyesini belirlemeyi hedeflemektedir. Bu süreçte, objelerdeki olası bozulmaların türleri ve nedenleri de belirlenmeye çalışılmaktadır. Tarama sonucunda elde edilen veriler, objelere uygulanacak etkin ya da önleyici koruma çalışmalarının

planlanabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu çalışmalar tüm koleksiyonun taranması şeklinde yürütülebilmekte ya da koleksiyondaki objeler hakkında genel bir yorum yapılabilmesine olanak sağlayacak bir grup obje üzerinde de yapılabilmektedir. Ancak daha önce herhangi bir durum tespit çalışması yapılmamış koleksiyonlarda, tüm koleksiyonun taranması daha sağlıklı verilere ulaşılabilmesini sağlamaktadır.

Korunma durum belirleme taramasından elde edilen veriler koleksiyonda yapılacak çalışmaları şekillendirmektedir (Keene, 2002, s.139). Koleksiyonda etkin korumaya ihtiyaç duyan objelerin ve bunların öncelik sıralarının belirlenmesi korunma durum taramasının ana hedeflerindendir. Ayrıca objelerde meydana gelen bozulmalar ve diğer tüm değişimlerin tespiti ve takibi ile bunların azaltılması ya da ortadan kaldırılması için gereksinim duydukları önleyici ve etkin koruma uygulamalarının kapsamının belirlenebilmesi ve tüm bu süreçler için gerekli planlama ve bütçenin oluşturulabilmesi de hedefler arasındadır.

Türkiye Barolar Birliği Hukuk Müzesi koleksiyonunda yukarıda bahsi geçen hedeflerle öncelikle korunma durum tespiti gerçekleştirilmiştir. Koleksiyonda daha önce herhangi bir korunma durum tespiti gerçekleştirilmediği için ruhsat, berat gibi hukuki belgeler ve kitap ve ciltli evraklar olmak üzere kütüphane materyallerini de içeren 123 adet kâğıt esaslı objenin tamamı çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmada kullanılan tarama formları, objelerin fiziksel özellikleri, üretim teknikleri, kullanılan hammaddeler ve mevcut korunma seviyeleri gibi çok boyutlu bilgileri içerecek şekilde yapılandırılmıştır. Hazırlanan tarama formlarına öncelikli olarak mevcut envanter sisteminde yer alan bilgiler aktarılmıştır. Ardından tüm objelerin boyutları, kâğıt türü ve gramajı, el yapımı ya da makine yapımı gibi üretim teknikleri gibi fiziksel özellikleri ile üretimlerinde kullanılan malzeme ve teknik hakkındaki bilgiler de eklenmiştir. Tüm koruma planlamasına temel oluşturacak en önemli faktörlerden biri olan durum taramasında objelerin mevcut korunma durumları ve dereceleri ile tespit edilen bozulma tipolojisi ve bunlara neden olan faktörlere dair detaylar kayda alınmıştır. Çalışmalar sırasında bozulmaların tespiti için görsel inceleme yapılmıştır. Detaylı incelemelerin gerektiği, özellikle foxing gibi bozulmaların tespiti için çözünürlüğü yüksek dijital mikroskoptan yararlanılmıştır. Bu amaçla büyütme kapasitesi 200x'e kadar ulaşan dijital mikroskop kullanılmıştır. Yapılan bu incelemelerle, liflerin yüzey yapısı, küf sporları ve mürekkeplerdeki dağılmalar gibi mikro düzeydeki bozulmalar belgelenmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde yırtıklar, kıvrılmalar, eksik parçalar, cilt deformasyonları gibi fiziksel bozulmalar; asitlenmeye bağlı kahverengileşme, kâğıt gevrekleşmesi,

foxing gibi kimyasal bozulmalar; mikroorganizma kaynaklı renk değişimleri ve küf izleri gibi biyolojik bozulmalar tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeler yapılırken mevcut bozulma tür ve nedenlerinin tespiti kadar bozulmanın düzeyinin de belirlenmesi büyük önem taşımaktadır (Keene, 2002, s.144-145, Keene, 2005, s.71). Tespit edilen her bozulma, objeler üzerinde aynı derecede tahribat oluşturmamaktadır. Bu nedenle özellikle kimyasal ya da ya da biyolojik bozulmaların tür ve dereceleri yapılacak müdahale önceliğini etkilemektedir. Örneğin yalnızca yırtıklar ya da kat izleri olan objelerden asit sorunu olan objeler etkin koruma sıralamasında daha öncelikli olmalıdır.

Bozulma tipolojisi, koleksiyondaki objelerin bozulmasına neden olan temel faktörleri de ortaya çıkarmıştır. Buna göre, uygun olmayan kullanım ve sergileme koşulları, depolamada kullanılan asitsiz olmayan muhafaza malzemeleri, ışık maruziyeti, yüksek bağıl nem oranı gibi çevresel etmenler bozulmaların nedeni olabilecek faktörler olarak kaydedilmiştir.

Elde edilen bulgular, koleksiyonda müdahale gerektiren objelerin belirlenmesini ve bu objelere yönelik önceliklendirilmiş koruma planlarının oluşturulmasını ve gerçekleştirilmesini mümkün kılmıştır. Aynı zamanda, gelecekte yapılması muhtemel koruma uygulamalarının kapsamının ve bu süreçler için gerekli bütçe, insan kaynağı ve malzeme planlamasının oluşturulmasına da temel sağlamaktadır.

Objelerin etkin koruma öncelik dereceleri, o objenin durumunu sınıflandırmak için kullanılan durum tanımlayıcılarıdır. Bu tanımlamalara göre koruma-onarım yöntemleri belirlenmektedir. Buna göre koleksiyonda yapılan çalışmaya konu olan objeler için aşağıdaki tanımlamalar yapılmıştır (Corr, 2000, s.34; Keene, 2005, s.71, 73).

Çok Zayıf; Durum tanımlayıcısı olarak en yüksek öncelik derecesi verilen öğeler son derece hassas yapıdadır ve muhtemelen parçalanmıştır. Bir veya birden fazla bozulmanın neden olduğu hasar söz konusudur. Kağıt bazlı objelerde foxing, asitlenme, mantar gibi mikrobiyolojik oluşumlar, tahrip gücü yüksek olarak nitelendirilir. Bu tür bir bozulmanın tespitinin yapıldığı objelerde acil etkin koruma- işlemlerine ihtiyacı duyulur.

Zayıf; Bu gruptaki objeler, laboratuvarında acil müdahale ihtiyacı açısından bir önceki dereceye göre daha iyi durumdadır ancak etkin koruma işlemlerine yine de ihtiyaç duyarlar. Plastik bantlar içermezler, ancak tutkal bazlı bir yapıştırıcıya sahip bir kağıt bant içerebilirler. Yırtıklar, su gelgit lekeleri, düşük pH, foxing, sararma ve yüzey kirleri mevcut olabilir.

Orta; Objede bir veya birkaç bozulma görülse de bunlar objenin fiziksel bütünlüğünü etkileyecek nitelikte değildir. Bozulmalar aktif olsa da gelişimi

ve yayılımı yavaştır. Genellikle bölgesel ve/veya yüzeysel düzeyde kalan bu bozulmalar çevresel faktörlere karşı da düşük hassasiyet gösterir. Etkin koruma işlemleri için bekleyebilecek ve genellikle bu bekleme sürecinin önleyici koruma yöntemleri ile düzenlenebileceği gruptur.

İyi; Koleksiyonda stabil olarak değerlendirilen objelerdir, genellikle nötre yakın bir pH değerine sahiptir ve konservasyon laboratuvarında işlem yapılmasına ihtiyaç duymazlar. Bu gruptaki objeler daha günümüze yakın tarihlerde oluşturulmuş, kararlı olan ve herhangi bir etkin koruma uygulaması gerektirmeyen objelerdir.

-Müze koleksiyonunda yapılan korunma durum tespiti ile, etkin koruma ihtiyacı olan objeler ve bunların öncelik sıraları belirlenmiştir. Bu aşamada koleksiyondaki objelerin korunma durumlarının derecesine göre durumu iyi olandan kötü olana doğru bir sıralama yapılarak müdahale öncelikleri tespit edilmiştir. Koruma onarım işlemleri yapılacak obje sayısının yanı sıra bunlar için hangi yöntem ve malzemelerin kullanılacağı, uygulamanın nerede yapılacağı da (laboratuvar, müze vb.) ortaya çıkarılmıştır. Buna göre 43 objenin durumu iyi, 41 objenin orta, 31 objenin zayıf, 8 objenin durumlarınınsa çok zayıf olduğu anlaşılmıştır. Zayıf ve çok zayıf grubuna giren objelerde, asit tahribatı, eski onarımlardan kaynaklanan kimyasal ve biyolojik tahribat gibi, objelerde ileri derecede hasara neden olacak bozulmalar tespit edilmiş ve bunların, öncelikli olarak etkin korumaya alınmalarına karar verilmiştir. Bu bilgiler ışığında, objelerin ihtiyaçları kapsamında yöntem, kapsam, gerekli malzemeler, laboratuvar ve personel imkanları dikkate alınarak bir etkin koruma planlaması yapılmıştır. Öncelikli olarak çok zayıf grupta yer alan 8 objenin, müzedeki sergilemeye yönelik diğer çalışmalar devam ederken, eş zamanlı olarak koruma laboratuvarında koruma onarım işlemlerinin yapılmasına karar verilmiştir.

-Objelerin ihtiyaç duyduğu önleyici koruma yöntem, malzeme ve donanım belirlenmiştir. Burada elde edilen bilgiler paketlenme, depolama ve/veya sergileme yöntem, malzeme ve donanımının tamamen yenilenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bozulmaların sebep olacağı tahribatların değerlendirilmesi, aynı zamanda sergileme ve depolama yöntem ve malzemelerinin seçimini de etkilemektedir. Koleksiyonda, asit oluşumu tespit edilen objeler için asitsiz depolama ve sergileme materyallerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

-Müzedeki bulunan ve çalışmaya dahil edilen objelerin tamamının sergilenmesi söz konusu değildi. Bu nedenle, kurum yetkilileri, müze uzmanları ve konservatörler ortak bir değerlendirme süreci yürüterek, istenen konu bütünlüğüne uygun objeleri seçmişlerdir. Etkin koruma önceliği değerlendirilirken sergileme kararı da göz önünde bulundurulmuştur. Seçilen objeler içerisinde etkin koruma önceliği olan objeler belirlenmiştir. Buna göre hem durumları acil müdahale

gerektiren hem de müzenin açılışında sergilenmesi planlanan objeler dikkate alınarak öncelik oluşturulmuştur. Bu aşamadan sonra durum tespit çalışması, sergileme kararı sonuçları ele alınarak etkin koruma için gerekli süre, malzeme, teçhizat, personel ihtiyaçları belirlenmiştir.

Sergilenecek objeler için istenen sergi temasına/temalarına uygun planlamalar yapılmıştır. Ziyaretçilerin, sergilenen objeleri ve bunların hikâyesi ile tema arasındaki bağlantıyı kurmalarına yönelik tasarımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak bu düzenlemeler yapılırken objelerin korunması yönündeki ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuştur.

Etkin Koruma Uygulamaları

Etkin koruma, kültür varlıklarının üretildikleri malzeme ve üretim teknikleri ile zaman içerisinde karşı karşıya kaldıkları fiziksel, kimyasal ve çevresel etkenlerin birlikte değerlendirilmesiyle yürütülen müdahale süreçlerini kapsamaktadır. Bu müdahaleler, objelerin yapısal bütünlüğüne zarar vermeden, geri dönüşümlü malzeme ve yöntemlerle en az müdahale esasına uygun şekilde gerçekleştirilir ve her bir müdahale, yalnızca bozulmanın durdurulmasını değil, aynı zamanda objelerin gelecek kuşaklara sağlıklı biçimde aktarılmasını hedeflemektedir.

Koleksiyonda yer alan ve mevcut korunma durumları “çok zayıf”, “zayıf” ve “orta” olarak değerlendirilen objeler arasından sergilenmesine karar verilenler için, ihtiyaçları doğrultusunda etkin koruma işlemleri uygulanmıştır. Her bir obje için öncelikle ayrıntılı belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiş, ardından yüzey özellikleri ve malzeme türüne uygun olarak mekanik ve/veya ıslak temizlik yöntemleri tercih edilmiştir. pH ölçümleri sonucunda asidik özellik gösteren materyallerde, gerekli görüldüğü durumlarda asitten arındırma işlemi uygulanmıştır. Ayrıca, objelerde tespit edilen fiziksel bozulmalar doğrultusunda, yırtıkların sağlamaştırılması ve eksik kısımların tamamlanmasına yönelik işlemler gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu objelere uygulanan koruma işlemleri görsel olarak benzerlik göstermektedir ve tekrarlayan bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda, çalışmada yalnızca özgün nitelikler taşıyan ve temsili değeri yüksek örneklerin fotoğraflarına yer verilmiştir.

Belgeleme: Kültür varlıklarını koruma alanında bilimsel yaklaşımın benimsenmesinden itibaren, belgeleme çalışmaları konservasyon uygulamalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Belgeleme, etkin ve önleyici koruma uygulamalarının öncesinde, uygulama sırasında ve sonrasında kesintisiz olarak sürdürülmektedir. Bu süreçte, objelere ait kimlik bilgileri, objeler üzerinde tespit edilen bozulmalar, üretimlerinde kullanılan malzeme

ve tekniklerin yanı sıra koruma uygulamalarında tercih edilecek yöntem ve malzemelere ilişkin detaylı bilgiler de kayıt altına alınmaktadır. Böylece yapılan müdahalelerin obje üzerindeki etkileri izlenebilir hale gelirken aynı zamanda gerçekleştirilen işlemler öncesi ve sonrasındaki durumlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilmesine olanak sağlamaktadır.

Türkiye Barolar Birliği Hukuk Müzesi koleksiyonda yürütülen durum tespit çalışmaları sonucunda, her bir objeye özel koruma gereksinimleri belirlenmiş ve uygulanacak etkin koruma yöntemleri şekillendirilmiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen başlıca uygulamalar aşağıda açıklanmıştır.

Temizlik: Kağıt objeler üzerinde bulunan toz, kullanım izleri, mantar sporları, böcek dışkıları ve diğer birikintilerin giderilmesi işlemidir (Giordano, 2000, s.116). Mekanik/kuru ve ıslak temizlik olmak üzere iki aşamalıdır. Mekanik temizlik uygun kalınlık ve yumuşaklıkta fırça ve silgiler gerçekleştirilebileceği gibi düşük güçlü bir vakum cihazı da kullanılabilir. Islak temizlik ise su ya da kirin cinsine göre belirlenecek solüsyonlar ile uygulanmaktadır.

Yıkama, leke çıkarma, ağartma ve asitsizleştirme, kağıttaki lekeleri veya genel koyulaşmayı gidermek için kullanılan ıslak işlemlerdir, ancak bunlar yalnızca doğru mürekkep ve pigment çözünürlük testlerinden sonra gerçekleştirilebilirken, kuru temizleme her zaman gerekli bir ön işlemdir. Doğru şekilde gerçekleştirilirse, en az agresif olanıdır ve sonraki işlemleri önleyebilir veya kapsamını en aza indirebilir. Kirin mekanik olarak uzaklaştırılması, su emiliminden kaynaklanan liflerin şişmesi sırasında toz parçacıklarının veya diğer kirlerin liflerin aralıklarına yerleşmesini önlemek için de uygundur. Mekanik temizlik yöntemlerinin yetmediği yahut objelerde aşınmaya neden olabileceği durumlarda kimi zaman çözücülerin de dahil edildiği ıslak temizlik işlemleri uygulanabilir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken birtakım noktalar söz konusudur: Müdahalenin gerçekten gerekli olup olmadığı; söz konusu lekenin, belgenin okunabilirliğini tehlikeye atıp atmadığı; objenin tüm bileşenlerinin, kullanılacak çözücüye karşı hassasiyetinin olup olmaması; yapılacak işlemin, objelerin yapısal ve estetik bütünlüğüne zarar verip vermeyeceği; kullanılacak yöntem ve malzemenin işlemi yapacak koruma uzmanının sağlığı üzerinde olumsuz etkilere sebep olup olmayacağının değerlendirilmesi gerekmektedir.

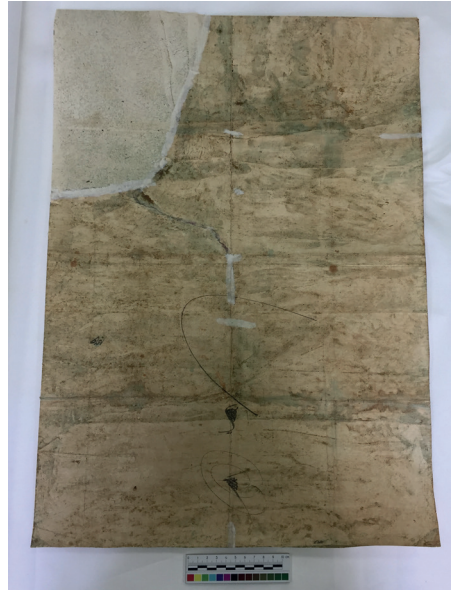
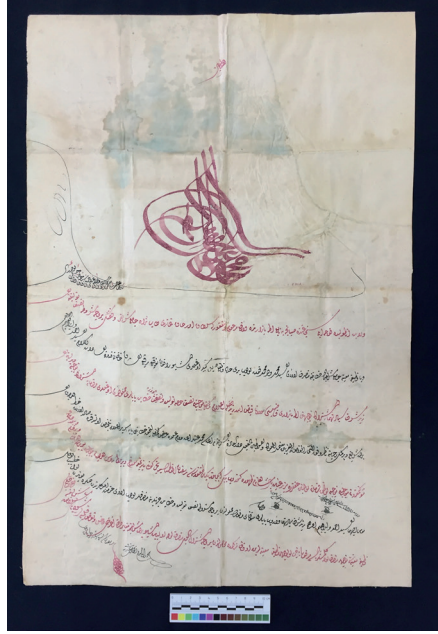
Müze koleksiyonunda, etkin koruma uygulaması yapılan tüm objeler üzerinde oluşan tozlanma ve diğer tüm kirlerin uzaklaştırılması için temizlik işlemi yapılmıştır. Uygulamalar mekanik/kuru ve ıslak temizlik olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

Koleksiyondaki objelerde öncelikle yumuşak fırçalar, bistüri ve çeşitli silgiler kullanılarak mekanik temizlik yapılmıştır. Fırçalar dışında genel olarak nötr bir

pH değerine sahip Wishab süngerleri kullanılmıştır. Silme işleminin ardından, silgi kalıntıları yumuşak fırçalarla objelerden uzaklaştırılmıştır. Mevcut korunma durumu oldukça hassas olan objelerde ise toz silgi tercih edilmiştir. Böylece objedeki yüksek kuruluştan kaynaklanabilecek kırılmalar ve parça kopmalarının önüne geçilmiştir. Mekanik temizliğin bir diğer aşamasında ise yüzeyde görülen çeşitli kalıntılar ve işlevini yitirmiş eski onarımlar ve plastik bantlar da bistüri yardımı ile çıkartılmıştır (Görsel 1, 2, 3, 4). Taşıyıcı olarak kullanılan, özelliğini yitirmiş ve obje üzerinde fiziksel ve kimyasal hasara neden olabilecek tekstiller uzaklaştırıldı (Görsel 5, 6, 7).

Görsel 1, 2, 3, 4: 1340 (1924) Taksimâtına Göre Taksimât-ı 'Adliyye Haritası I (Adliye Teşkilatı Haritası)'nın kuru ve ıslak temizlik uygulamaları (Elif SARAÇ Kişisel Arşivi- 2017)

Görsel 5, 6, 7: 1229 (1814) tarihli Atama Beratı'nın 2 taşıyıcı tekstilden uzaklaştırılması (Elif SARAÇ Kişisel Arşivi- 2017)

2. II. Mahmud Tuğralı, 23 Ağustos 1814 (7 Ramadan 1229) tarihli, Anadolu Kocaeli Sancağında, Sapanca'ya tabi Adapazarı'nda Sultan Orhan Gazi Camii'nde nısf tevliyet (Vakıf mallarının yönetimi) ve hatiplik ile görevli es-Seyyid Mehmed oğlu Mehmed vefat etmiş olduğundan, oğulları Seyyid Ahmed ve İbrahim Edhem Efendilere aynı camiide hatiplik ve nısf tevliyet verildiğini gösteren beratır.

Mekanik temizliğin yeterli olmadığı durumlarda ıslak temizlik uygulanmıştır. Bu aşamada öncelikle kullanılacak su ve diğer organik çözücülerin objeler üzerinde herhangi bir hasara sebep olup olmayacağı test edilmiştir. Ardından uygun görülen objeler, ıslak temizlik işlemlerine tabi tutulmuştur. Islak temizlik ile, objelerin daha önce bulundukları alanlarda sürekli nem alıp vermeleri sonucu lifler arasına yerleşmiş ve mekanik temizlik ile uzaklaştırılması mümkün olmayan partiküller ve su lekeleri giderilmiştir. Özellikle pas ve foxing gibi koyu lekelerin görüldüğü objelerde lokal kimyasal uygulamalar ile lekeler hafifletilmiştir.

Asitten Arındırma: Selüloz esaslı materyallerin bozulmasında en kritik rol oynayan kimyasal süreçler, asidik bileşiklerin oluşumuna neden olan reaksiyonlardır. Kâğıdın asidik karakteri hem üretim sürecinde kullanılan malzemelerden hem de hava kirliliği, asidik gazlar, uygun olmayan depolama koşulları gibi çevresel etmenlerden kaynaklanabilir.

Bir kâğıtta pH değeri genel olarak 7'nin altında ise asidik, 7'nin üzerinde ise bazik olarak değerlendirilir. Kâğıdın optimum pH seviyesi 7,5 civarındadır, pH değeri 5'in altında olan her kâğıt kısa sürede bozulmaya mahkumdur. Kâğıdın kahverengileşmesi, keskin koku ve sayfaların arkasında mürekkep akması asitlenme belirtileri arasında kabul edilir (Cheradame ve diğerleri, 2003, s.227).

Asitten arındırma, kâğıdın asitlik derecesini ve dolayısıyla ortaya çıkan kahverengileşmeyi azaltmayı ve aynı zamanda yeni asit oluşumlarını nötralize etmek için bir alkalın rezervi sağlamayı amaçlayan bir müdahaledir. Objelerin genel korunma durumları, mürekkep ya da boyaların içeriklerine göre sulu veya susuz olarak uygulanabilen yöntemler mevcuttur (Blüher ve Vogelsanger, 2001, s.982)

Çalışmaya dahil olan kâğıt bazlı objelerde, selüloz liflerinin asit hasarına karşı dayanıklılığını değerlendirmek amacıyla öncelikle pH ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Bu işlemde, Hanna HI 8424 model pH metre cihazı, düz yüzeylerden ölçüm alımına uygun olarak tasarlanmış düz yüzey probu ile birlikte kullanılmıştır. Ölçümler, doğrudan malzeme yüzeyine minimum zarar verecek şekilde nemlendirilmiş pH tampon çözeltileri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, pH değeri 5.0'ın altında olan materyallere asidik hidroliz riskinin yüksek olması nedeniyle deasidifikasyon işlemleri uygulanmıştır.

Özellikle kitap formatındaki materyallerde yaprakların sökülmesini gerektirmeyen, suda çözünebilir mürekkep ve pigmentlerin bulunduğu örneklerde de mürekkep akması veya renk dağılması gibi geri dönülemez

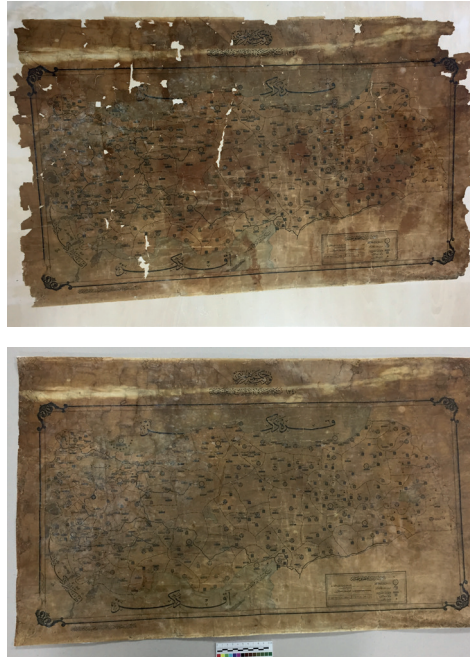
hasarlara neden olmayan gazlı deasidifikasyon yöntemi tercih edilmiştir. Deasidifikasyon işlemi sonrası materyallerin pH değerleri yeniden ölçülmüş, selülozik yapının kimyasal stabilitesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Yırtıkların Sağlamaştırılması ve Eksik Kısımların Tamamlanması:

Objeler üzerindeki yırtıklar ve eksik kısımlar, estetik açıdan en rahatsız edici hasarlar arasında yer alsa da geri dönüştürülebilir uygun malzemelerle yapılan onarımlar sonucunda estetik kaybın telafisi mümkündür.

Koleksiyonda fiziksel hasar gözlemlenen kâğıt materyallerde, yırtık ve eksik kısımlar, geri döndürülebilirlik ve kimyasal uyumluluk esas alınarak onarılmıştır. Onarım işlemlerinde genellikle metil selüloz ve buğday nişastası gibi, kâğıtla biyolojik ve kimyasal etkileşime girmeyen, pH açısından nötr yapıştırıcıların kullanımına dikkat edilmiştir. Uygulamalar sırasında, orijinal malzemenin lif yapısı ve gramajına uygunluk açısından kozo ve gampi liflerinden üretilmiş çeşitli Japon kâğıtları kullanılmıştır.

Eksik alanların tamamlanmasında, kullanılan Japon kâğıtlarının orijinal objeyle renk ve doku açısından uyumlu olmasına özen gösterilmiş, yapısal desteğin yanı sıra estetik bütünlük de gözetilmiştir (Görsel 8, 9). Tamamlanan alanlarda, ton farklılıklarının görsel algıyı bozduğu durumlarda, orijinal objeyle karıştırılmayacak biçimde ayırt edilebilirlik ilkesine bağlı kalınarak, sulu boya ile tonlama yapılmıştır.

Görsel 8, 9: 1340 (1924) Taksimâtına Göre Taksimât-ı 'Adliyye Haritası'nın eksik kısımlarının tamamlanması öncesi- sonrası durumu (Elif SARAÇ Kişisel Arşivi-2017)

Gerçekleştirilen tüm işlemlerde, objelerin özgünlüğünü ve tarihi bütünlüğünü koruma ilkesi temel alınmış, müdahalelerinin hem estetik hem de yapısal olarak objeye zarar vermeden destekleyici olması amaçlanmıştır.

Sergilemeye Yönelik Düzenlemeler

Müze koleksiyonlarının sergilenmesi, kamuya yönelik bir paylaşım amacının ötesinde, koleksiyon öğelerinin korunmasını da içeren titiz bir süreci zorunlu kılmaktadır. Sergilenecek objelerin malzeme yapıları, mevcut fiziksel durumları ve ışık, sıcaklık, nem gibi çevresel faktörlere olan hassasiyetleri göz önünde bulundurularak yapılan sergi hazırlıkları, konservasyon biliminin temel ilkeleri doğrultusunda yürütülmelidir. Bu bağlamda, özellikle kâğıt esaslı materyallerin sergilenmesinde önleyici koruma önlemleri büyük önem taşımaktadır.

Çalışmaya konu olan müze gibi tematik müzelerde objelerin doğru sergilenmeleri dışında müzenin tümünün ve bölümlerinin “tema”larının da ortaya çıkarılması için çeşitli tasarımlar yapılmaktadır (Aykut, 2021, s.768-770). Bu sebeple sergilemede kullanılan objelerin görünürlüğünün artırılması, objelerin ve müzenin izleyiciler ile iletişiminin desteklenmesi, objelerin ve müzenin vermek istediği mesajın kuvvetlendirilmesi için sergi ve tema tasarımı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ziyaretçi deneyimini kişiselleştiren, koleksiyonları tema ve anlatılar aracılığıyla sunarak çok duyulu bir öğrenme süreci sağlamak, böylece ziyaretçilerin objelerle etkileşime geçerek düşünme, yorumlama ve keşfetme fırsatı elde etmeleri hedeflenmiştir.

Müzedede sergilenecek objelerin seçiminde, öncelikle objelerin korunma durumu dikkate alınmakta; fiziksel olarak sergilenmeye uygunlukları değerlendirilerek zarar görmeyecekleri koşullar sağlanmaktadır. Bu değerlendirme, serginin tematik yapısıyla içeriksel uyum içinde yürütülmekte; böylece hem koleksiyonun korunması hem de sergi anlatısının bütünlüğü gözetilmektedir. Küratöryel karar süreci, estetik ve anlatı unsurlarını, koruma bilimi ilkeleriyle dengeleyen bütüncül bir yaklaşıma dayanmaktadır. Tüm bu amaçlara hizmet edecek objelerin seçimi için, avukatlar, müze araştırmacıları, kütüphaneciler, konservatörler, sergi ve vitrin tasarımından sorumlu grafik tasarımcılarından oluşan bir ekip tarafından alınan kararlar uygulanmıştır. Osmanlı hukuk sistemi çerçevesinde değerlendirilebilecek haritalar, belgeler, yazı malzemeleri ile dönemin önde gelen hukukçularına ait giysiler; Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve toplumsal hafızada derin izler bırakmış önemli davalara ilişkin belgelerin bütüncül bir yaklaşımla kronolojik olarak sunulmasına özen gösterilmiştir (Görsel 10, 11, 12).

Görsel 10, 11, 12: Müze sergi salonu genel görünümü (Elif SARAÇ Kişisel Arşivi-2017)

Sergilemede kullanılacak tüm malzemelerin, objelere zarar vermeyecek nitelikte, kimyasal açıdan kararlı ve yapısal bütünlüğü tehdit etmeyecek hammaddelerden üretilmiş olmasına dikkat edilmiştir. Sergi vitrinleri, hava ve toz geçirgenliğini en aza indirecek şekilde tasarlanmış; sergi alanında ve vitrin içlerindeki aydınlatmaların 50–70 lüks'ü geçmemesi sağlanmıştır. Ayrıca, özellikle ışığın doğrudan temasının fotokimyasal bozulma mekanizmasını tetikleyecek objelere ışığın doğrudan düşmemesine dikkat edilmiştir.

Işığın, objeler üzerindeki olası olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla, özellikle fotokimyasal bozulma mekanizmalarının tetikleyebileceği hassas nitelikteki objelere doğrudan temas etmesi engellenmiştir. UV filtreli aydınlatma sistemleri kullanılarak hem görünür hem de ultraviyole ışığın zararlı etkileri minimize edilmiş, böylece objelerin özgünlüğünün ve malzeme bütünlüğünün uzun vadeli olarak korunması amaçlanmıştır.

Sırt ve cilt bağlantılarında yapısal deformasyon tespit edilen kitapların sergilenmesinde, objelerin fiziksel bütünlüğünü desteklemek amacıyla özel açılarla konumlandırılmış taşıyıcı sistemler hazırlanmıştır. Bu taşıyıcılar hem yeterli stabiliteyi sağlamak hem de görsel müdahaleyi en aza indirmek amacıyla, dayanıklı pleksi plakalar kullanılarak üretilmiştir. Kitaplar, bu destekler üzerine dikkatli biçimde yerleştirilmiş, açık teşhir edilen sayfalarının kenarları ise, mekanik hasarı önlemek amacıyla uygun genişlikte kesilmiş şeffaf polietilen şeritlerle sabitlenmiştir. Uygulanan bu konservasyon odaklı sergileme yöntemleri ile objelerin korunmasını sağlarken aynı zamanda ziyaretçiye hem estetik hem de bilgilendirici bir izleme deneyimi sunulması hedeflenmiştir.

Özellikle kimyasal bozulmaların tespit edildiği, etkin koruma işlemi tamamlanan belgeler ve diğer düz formlu objelerin çerçeve içerisinde sergilenmesine karar verilmiş, buna yönelik olarak hem fiziksel koruma hem de uzun süreli muhafaza açısından belirli konservasyon ilkelerine dikkat edilmiştir. Çerçevenin ön yüzeyinde, objeleri toz, kirleticiler ve ziyaretçi temasından korumak amacıyla şeffaf koruyucu bir katman oluşturmak amacıyla, UV filtreli camlar tercih edilmiş, böylece özellikle ışığın yol açabileceği fotokimyasal bozulmaların minimize edilmesi hedeflenmiştir.

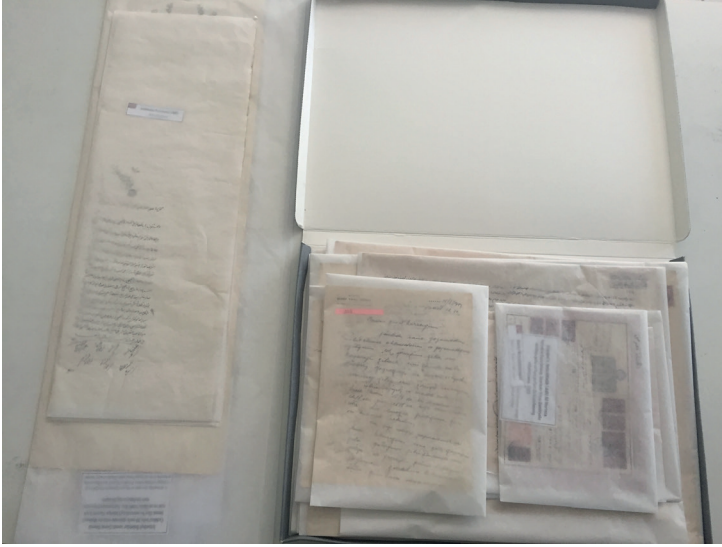
Çerçeve ile sergilenecek objelerin çerçeve içine yerleştirilmesinde ise, katmanlı bir destekleme sistemi uygulanmıştır. En arka planda, tüm yapıyı taşıyan ve tercihen nem ile toz geçişine karşı dirençli olan ana destek kartonu, bunun önünde objenin sabitlenmesini sağlayan ve kimyasal olarak kararlı malzemeden üretilmiş birer mat yerleştirilmiştir. Objelerin önüne hem fiziksel temasın engellenmesi hem de görsel sunumun iyileştirilmesi amacıyla paspartu yerleştirilmiştir. Objelerin montajı sırasında hiçbir yapıştırıcı doğrudan yüzeye temas ettirilmemiş, montaj şeritleri kullanılmıştır. Bu aşamalarda kullanılan

tüm materyallerin, asidik olmayan, kimyasal olarak stabil ve objenin özgün yapısıyla uyumlu olması esas alınmıştır. Ön ve arka yüzeyleri eş zamanlı olarak sergilenmesi gereken belgeler veya objeler için ise, çift taraflı izlenim sağlayan özel tasarımlı akrilik muhafaza sistemleri tercih edilmiştir.

Depolamaya Yönelik Paketleme

Ankara Barosu Hukuk Müzesi koleksiyonunda yer alan kâğıt temelli objeler hem içerik hem de taşıdıkları belge niteliği açısından kültürel ve hukuki miras değeri taşımaktadır. Koleksiyonun korunması ve sergilenmesinde, objelerde oluşabilecek fiziksel ve kimyasal bozulmaların önüne geçilerek, özgün yapılarının ve taşıdıkları bilgilerin uzun vadede muhafaza edilmesi temel hedef olarak belirlenmiştir. Kâğıt esaslı objelerde, özellikle asidik ortamlarda zamanla selüloz yapılarının parçalanması ve buna bağlı olarak sararma, kırılma, kırılganlaşma gibi bozulma süreçlerine rastlanabilmektedir. Bunun önüne geçilebilmesi için, koruma stratejileri oluşturulurken uygun malzeme seçimlerinin yapılması son derece önemlidir.

Bu kapsamda, Ankara Barosu Hukuk Müzesi'nde yer alan, sergileme dışı bırakılan objelerin depolanmasına yönelik olarak, asitsiz, lignin içermeyen ve nötr pH değerine sahip paketleme malzemeleri tercih edilmiştir (Görsel 13). Sergilenmesi düşünülmeyen objeler hem kültürel süreklilik hem de belgesel mirasın sürdürülebilirliği açısından etik temellere dayanan, bilimsel ve sistematik bir konservasyon uygulaması olarak asitsiz paketleme malzemesiyle paketlenmiş, ardından bağlamları doğrultusunda asitsiz arşiv kutularına yerleştirilmiştir. Böylece objeler için, hem dış etkenlere karşı hem de kendi yapılarında zamanla gelişebilecek bozulmaları karşı koruma sağlanmıştır. Ancak, Ankara Barosu Hukuk Müzesi'nin mevcut fiziksel mekân kurgusu, sergileme ve depolama birimlerinin birbirinden bağımsız ve ideal koşullarda ayrılabilmesine imkan vermemiştir. Bu sebeple, koruma ilkelerine uygun biçimde, sergilemede kullanılan vitrinlerin ünitelerinin işlevselliği artırılarak alt kısımları, depolama çekmeceleri şeklinde düzenlenmiş ve böylece mekânsal kısıtlılıklar aşılmaya çalışılmıştır.

Görsel 13: *Objelerin asitsiz paketleme malzemeleri ile paketlenmesi (Elif SARAÇ Kişisel Arşivi-2017)*

SONUÇ

Yürütülen konservasyon süreci sonucunda, koleksiyondaki kâğıt esaslı objelerin fiziksel durumları sergi koşullarına uygun hale getirilmiştir. Uygulanan destekleme sistemleri, objelerin doğal yapısına müdahale etmeyecek şekilde tasarlanmış; özellikle deformasyona açık objelerde başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Aynı zamanda şeffaf koruma materyalleri sayesinde objelerin okunabilirliği ve estetik sunumu korunmuştur.

Kâğıt esaslı objelerin müze ortamında sergilenmesi, objelerin fiziksel yapıları ve korunma düzeyleri dikkate alınarak planlanması gereken çok katmanlı bir süreçtir. Türkiye Barolar Birliği Hukuk Müzesi koleksiyonunda yürütülen bu konservasyon ve teşhir hazırlığı, disiplinler arası bir yaklaşımla ve uluslararası standartlara dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Sergilenen objelerin uzun süreli korunması ve ziyaretçilere güvenli bir şekilde sunulması açısından uygulanan destekleme sistemleri ve koruyucu materyaller olumlu sonuçlar vermiştir, benzer koleksiyonlara sahip müzelerde yürütülecek konservasyon çalışmalarına katkı sağlanması hedeflenmiş ve iyi uygulama örneği oluşturacak müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında yapılan uygulamalar, müze koleksiyonlarının korunmasına yönelik bir örnek teşkil etmekte ve diğer benzer kurumlara model oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Keene, S. (2002). *Managing conservation in museums*. Butterworth-Heinemann.

Keene, S. (2005). Audits of care: A framework for collections condition surveys. In S. Knell (Ed.), *Care of collections* (sayfa numaraları eklenecekse belirtilmelidir). Routledge. (Not: Kitap bölümü ise sayfa numaraları ve editör bilgisi netleştirilmeli)

Corr, S. (2000). *Caring for collections: A manual of preventive conservation*. The Heritage Council of Ireland Series.

Giordano, R. C. (2000). *Il restauro della carta: Teoria e tecnica*. Palermo.

Cheradame, H., Ipert, S., & Rousset, E. (2003). Mass deacidification of paper and books (I): Study of the limitations of the gas phase processes. *Restaurator*, 24(4), 227–239. <https://doi.org/10.1515/REST.2003.227> (Varsa DOI eklendi, yoksa boş bırakılabilir)

Blüher, A., & Vogelsanger, B. (2001). Mass deacidification of paper. *Chimia*, 55, 981–989.

Aykut, Z. (2021). Çağdaş müze sergi mekânlarında hikâye anlatımının sergileme vitrinleri ve vitrin aydınlatma tasarımına etkisi. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi / Journal of Architecture and Life*, 6(2), 767–778. <https://doi.org/10.26835/my.883545>

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1, 2, 3, 4: 1340 (1924) Taksimâtına Göre Taksimât-ı 'Adliyye Haritası (Adliye Teşkilatı Haritası)'nın kuru ve ıslak temizlik uygulamaları (Elif SARAÇ Kişisel Arşivi)

Görsel 5, 6, 7: 1229 (1814) tarihli Atama Beratı'nın taşıyıcı tekstilden uzaklaştırılması (Elif SARAÇ Kişisel Arşivi)

Görsel 8, 9: 1340 (1924) Taksimâtına Göre Taksimât-ı 'Adliyye Haritası'nın eksik kısımlarının tamamlanması öncesi- sonrası durumu (Elif SARAÇ Kişisel Arşivi)

Görsel 10, 11, 12: Müze sergi salonu genel görünümü (Elif SARAÇ Kişisel Arşivi)

Görsel 13: Objelerin asitsiz paketleme malzemeleri ile paketlenmesi (Elif SARAÇ Kişisel Arşivi)